
СУХОДУБ Тетяна,

кандидат філософських наук, , доцент, доцент кафедри філософії науки та культурології Центру гуманітарної освіти НАН

ІНДИВІДУАЛЬНЕ ТА СОЦІАЛЬНЕ ЯК ДИСКУСІЙНА ПРОБЛЕМА

Поняття «індивідуальне» та «соціальне» є доволі усталеними за своїм логічним змістом та укоріненими у культурну історію настільки, що, здавалось би, немає підстав дискутувати стосовно їх категоріального статусу, ролі у суспільному бутті чи місця у комунікативних процесах. Але, незважаючи на те, що за «індивідуальним» та «соціальним» як феноменами людського буття міститься «довга» історія становлення і розвитку, проблемних питань залишається чимало. Та й поняття «комунікація» також потребує з'ясування свого логічного та соціокультурного сенсу. Вирішувати ж ці проблеми сучасного суспільства буде недоцільно поза розгляду певних історичних традицій та підходів. Передусім варто відзначити, що відкриттям «індивідуального» як виміру соціокультурного буття маємо завдячувати епосі Відродження, яка, розширивши свободу індивідуальної діяльності людини, утвердила не тільки антропоцентричний принцип у розумінні світу, у тому числі і соціального світу, а й створила історично новий людський тип, а саме: народжується людина, націлена на творчість, вільний прояв себе як суб'єкта діяльності, причому у будь-яких сферах – від мистецтва, науки, релігії і до політики. Відповідно, на тлі таких зрушень відкрита була і актуалізована у якості засадничої така риса людини як індивідуальність, що супроводжувалося усвідомленням індивідом (як членом, «частиною» певної спільноти) й власної неповторності, унікальності, необхідності індивідуально-особистісного розвитку. Дана історична тенденція, безумовно, послужила витоком постановок антропоцентрованих проблем і в наступні епохи – стосовно прав людини, її свобод, вимог вільного, розкутого розвитку особистих людських задатків у соціально-інституалізованих процесах виховання і освіти тощо. Означені ідеї

поступово закріплювали у соціокультурному поступі людства інтелектуальне право мислити а-догматично, тобто поза усіляких попередніх, наперед заданих правил, настанов, ідеологем чи міфологем, вільно застосовуючи (згідно з просвітницькою ідеологією) свій розум.

Паралельно з уявленням людини про себе, змінювалось і розуміння суспільства, буття соціального. І тут доцільно передусім зважити на етимологію терміну «соціальне» (від лат. *socialis*), що зазвичай перекладається як «суспільний», хоча тут містяться й інші, щоправда близькі за змістом, значення – «спільне», «сумісне». Вже ця висхідна різниця у розумінні «соціального» проявляється не тільки на рівні інституційному – де йдеться власне про суспільство, а й на рівні комунікативному, де зважається на дещо «спільне» – життєвий світ, наприклад, чи на «сумісну» діяльність людей. Перший аспект («соціальне» як «спільне») виразно проявляється у тлумаченні сенсу «життєвого світу», за Е. Гуссерлем – як середовища міжіндивідуальної взаємодії, комунікації, спілкування, діалогу «тут» і «тепер» емпірично діючих індивідів. Тобто, це є таке суспільне середовище, яке є «спільним» для усіх, хто вступає у комунікацію, та таке, що усіма разом формується. На те ж, що комунікація завжди має вимір й сумісності, який проявляється у діяльності людей, їх взаємовідносинах, особливостях індивідуального буття тощо вказує К. Ясперс. Виділяючи різні види комунікації (наявного буття, не-екзистенціальна, екзистенціальна та ін.), філософ вказує, що всі вони певним чином позначають загальний стан людини серед інших: «позбавлений самостійності, я цілком утратив би себе в іншій людині; комунікація передбачає мою самостійність. І навпаки: чим більше я ізольую себе від інших людей, тим більше збіднюється й спустошується комунікація...» [1, с. 141].

М. Бубер у розумінні взаємозв'язку індивідуального та соціального виходить із діалогічної природи людського буття, вважаючи, що людину не можна пояснити, виходячи лише із неї самої. Подолати свою окремішність і стати власне людиною

можливо лише у сфері міжлюдських взаємин. Первісна умова цього – людська здатність подолати у собі самій відношення до інших лише як до «безособових об'єктів», по суті, «речей», що призначені для утилітарного використання чи якоїсь маніпуляції, і вийти у світ становлення одухотворених відносин між «Я» і «Ти». Перешкоджають же такому людському поступу крайні форми індивідуалізму та колективізму, що призводять до того, що стан людини «...характеризується неймовірним за своїми масштабами поєднанням (у відчутті своєї окремішності) космічної та соціальної безпритульності, страху перед світом та перед життям. Людина відчуває себе вилученою як із лона природи (подібно до небажаної дитини), так і з галасливого світу людей» [2, с. 151]. Безпритульність людини у світі по-своєму описує і Х. Ортега-і-Гассет [3]. На його думку, сучасний «світ людей» працює, як ніколи, з категоріями примусу та уніфікації і робиться це в першу чергу на основі кількісної переваги певного ззовні «заданого» зразка. Йдеться про те, що логіка дій творчих особистостей, що самостійно визначають себе в культурі, життєвому світі та особистісних відносинах, підминається і підмінюється «ідеологією» кількості. Звідси, у сучасному світі переважно «діють» корпорації, клани, сучасні фратрії, маси та відповідно – «люди мас». Тобто, ідеологія чисельності, індивідуально-особистісної невизначеності, невиразності закріплюється у суспільному бутті як єдина «філософія» історії. Самі маси (а маса – це кожен, хто не міряє себе особливою й особистісною мірою, хто відчуває себе, «як усі») все частіше стають інструментом суспільного та політичного впливу. З огляду на таку тенденцію соціокультурного розвитку, філософ характеризує положення людини у світі на підставі категорій «небезпека», «ризик», «несподівані зміни», «фаталістична безнадійність», що визначають людську долю, адже людина рухається «по вістрію ножа», будучи, по суті, захопленою «дивним феноменом» маси, переживаючи тим самим ситуацію «життєвої дезорієнтації». Подібний стан суспільного буття не може не актуалізувати питання, поставлене Н. Еліасом [4]. Це є питання про

ставлення «множини до окремої людини (“індивіда”)) і «окремої людини до множини (“суспільства”))», яке, на думку філософа, на даний час «позбавлене якоїсь ясності», передусім через те, що в соціальному житті люди приречені безперестанку стикатися з питанням, а «чи можливий, і якщо так, то як, порядок спільного, сумісного життя людей», поза якого не може бути досягнена згода, а, отже, і «спільна робота» між індивідами з «підтримки та функціонування соціального цілого».

Означені підходи, отже, направлені загалом на розуміння соціального світу як такої форми «комунікації», у якій не знеособлювалось би індивідуальне, а соціальне розумілось би як спільно вибудоване. Це актуалізує розуміння поняття «комунікація» не тільки у вимірі мережі каналів передачі інформації, а і в соціокультурному сенсі, коли має місце співвіднесення зі змістом понять «взаємодія», «людські взаємини», «взаємовплив», «взаємообумовленість» тощо, що дає підстави для пошуку гуманних суспільних форм співвідношення «індивідуального» та «соціального».

Список використаних джерел та літератури:

1. Ясперс К. Комунікація. *Ситниченко Л.А. Першоджерела комунікативної філософії*. Київ : Либідь, 1996. С. 132–148.
2. Бубер М. Перспектива. *Там само*. С. 149–156.
3. Ортега-і-Гассет Х. Бунт мас. *Філософія. Хрестоматія: навчальний посібник / укладач Ткаченко О. А. – 2-ге видання, виправлене і доповнене*. Дрогобич : Редакційно-видавничий відділ ДДПУ імені Івана Франка, 2015. С. 505–533.
4. Elias Norbert. *Die Gesellschaft der Individuen*. Frankfurt am Main : Suhrkamp Verlag, 1996. 316 S.

ЧЕНБАЙ Наталія,

*кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри філософії
Факультету лінгвістики та соціальних комунікацій Національного
авіаційного університету, м. Київ*

ПРОБЛЕМА СПІВВІДНОШЕННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОГО І СОЦІАЛЬНОГО В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ТЕХНОЛОГІЧНОГО СУСПІЛЬСТВА

Не викликає заперечення той факт, що задля самореалізації людині в новому столітті необхідно здобути таку освіту, яка розвине критичне мислення, вміння аналізувати великий обсяг інформації та забезпечить можливості саморозвитку й самовдосконалення. Нова освітня парадигма, яка формується, передбачає налагодження плідної взаємодії між викладачем і студентами, використання різноманітних освітніх технологій.

У викладацькій діяльності спілкування залишається тим основним фактором, який впливає на увесь процес навчання і виховання молоді. А діалог, що виникає у вільному мовленнєвому спілкуванні, стає бажаним результатом інформаційної взаємодії рівноправних партнерів – викладача і студента. Та як показала практика останніх років, в умовах упровадження нових освітніх технологій, *гаджетів* та Інтернету розпочати комунікацію через діалог є непростим завданням для обох сторін. Так, викладач сприйматиме студента як рівноправного партнера в живому спілкуванні лише тоді, коли останній не просто зацікавиться цим процесом, а й буде готовим стати його повноправним учасником, що передбачає, передусім, наявність у нього необхідного рівня засвоєних знань. У протилежному випадку один із учасників процесу комунікації втрачає розуміння сенсу того, про що говорить інший. У цьому контексті Б. Рассел зауважував, що «індивідуальне сприйняття є основою усього нашого пізнання» (Рассел 2016, 14). Наголошуючи на актуальності проблеми, відомий американський соціолог і дослідник у галузі соціальної епістемології С. Фуллер в одному з інтерв'ю називає сучасний університет соціальною